

ШАҒЫН КӘСІПОРЫНДАРДАҒЫ САЛЫҚ ЕСЕБІН ЖҮРГІЗУ

Хабыл Ахерке

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ «Есеп және аудит» мамандығының 2 курс студенті,

Нұр - Сұлтан, Қазақстан

Ғылыми жетекшісі: магистр, аға оқытушысы Бекбулатова А.Т.

Қазіргі нарықтық жағдайда еліміздегі өзекті мәселелердің бірі –шағын кәсіпкерлікті дамыту. Өйткені ол әлеуметтік-экономикалық мәселелерді дамыту бағдарламасын шешу барысындағы қуатты тұтқалардың бірі болып табылады.

Қазақстан Республикасының «Шағын кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдау туралы» Заңына сәйкес шағын кәсіпкерлік субъектілері заңды тұлға құрмайтын жеке адам және кәсіпкерлік қызметпен шұғылданатын, қызметкерлерінің жылдық орташа саны 50 адамнан аспайтын және активтерінің жалпы құны 1 жылда орта есеппен 60 мың есептік көрсеткіштен аспайтын заңды тұлғалар болып табылады [1].

Шағын кәсіпорындарға жоғарыда айтып кеткендей маңыздылық берудің себебі: ол нарықтық экономиканың маңызды элементі негізінде қарастырылады, онсыз мемлекет жан жақты дами алмайды. Көп жағдайда экономикалық өсу қарқындарын, жалпы Ұлттық өнімнің құрылымы мен сапасын анықтайды.

Аталып отырған мәселені шешу мақсатында шағын кәсіпорындардың қаржылық шаруашылық қызметтерін ақпараттық қамтамасыз етудің қажеттілігін ескере отырып заңды тұлғалар сияқты жеке кәсіпкерлер де бухгалтерлік есепті жүргізу қажет екені дәлелденді.

«Бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік туралы» ҚР-ның заңына сәйкес, Қазақстан Республикасында жұмыс жасайтын заңды тұлғалар мен жеке тұлғалар яғни, шаруашылық жүргізуші субъектілері шаруашылық операция жүргізу кезінде құқықтық тіртәпке сай жауапкершілік танытып, бухгалтерлік есеп жүргізуге және ұйымдастыруға міндетті.

Осыған сәйкес «шағын кәсіпорын» категориясының бухгалтерлік негіздері мен құқықтарын өңдеу негізінде, бухгалтерлік есептің теориялық негіздері мен қолданыстағы заңнамаларға сәйкес шағын кәсіпорынға келесідей анықтама беруге болады.

Шағын кәсіпорын –бухгалтерлік есептің жеңілдетілген жүйесі жатқан ақпаратпен қамтамасыз ету негізінде, активтердің баланстық құны, өткізілген тауарлардан түсімдер, жұмыскерлердің орташа саны, құрылтайшылардың құрамын тіркеу бойынша шектеу бар, қызметінің негізгі мақсаты табыс тарту болып табылатын, анықталған мүліктік кешен тоінде жеке меншік базасында өздігінен реттейтін экономикалық субъект болып табылады.

Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 28 ақпандағы №234 Заңына байланысты бухгалтерлік есеп пен қаржылық есептілік жүйесін реттейтін, бухгалтерлік есепті жүргізу мен қаржылық есептілікті жасаудың жаңа принциптері, негізгі сапалық сипаттамалары мен ережелері белгіленді [2]. Ірі бизнес субъектілеріне қолданылатын халықаралық қаржылық есеп стандарттарымен (ХҚЕС) қатар, шағын және орта бизнес субъектілеріне ұлттық стандарттар енгізілуі керсетілген. Осы заңға сәйкес шағын бизнес субъектілерінде іс-әрекет ету аясы ашып белгіленген. Әрбір топ үшін бухгалтерлік есеп жүргізу мен қаржылық есептілікті жасаудың бір тәртібі белгіленеді.

Экономиканың аталмыш секторын қолдау барысында біршама шаралардың жүргізіліп жатқаны баршамызға аян. Атап айтқанда, олардың іс әрекет барысына ықпал ететін нормативтік құжаттар қабылданып, жұмыс жасауда. Жаңа Салық Кодексі іске қосылып, онда шағын бизнес субъектілеріне салық салудың арнайы режимі қарастырылып, банктер тарапынан әр түрлі мерзімге несиелер берілуде, т.с.с Осындай нәтижелерді одан әрі жетілдіру барысында жекелеген қағидаларды басшылыққа ала отырып, жұмыс жасауымыз керек.

Шағын бизнес субъектілері салықтарды есептеу мен төлеудің, сондай-ақ олар бойынша салық есептілігін табыс етудің томендегі тәртіптерінің біреуін ғана дербес таңдауға құқылы: 1) жалпыға бірдей белгіленген тәртіп; 2) патент негізіндегі арнаулы салық режимі; 3) оңайлатылған декларация негізіндегі арнаулы салық режимі. Жалпыға бірдей белгіленген тәртіпке ауысқан кезде жалпыға бірдей белгіленген тәртіп күнтізбелік екі жыл қолданылғаннан кейін ғана арнаулы салық режиміне қайта ауысуға болады.

Арнаулы салық режимі: шағын бизнес субъектілері үшін; шаруа немесе фермерлік қожалықтар үшін; ауылшаруашылық өнімдерін өндірушілер үшін [3].

Бір жолғы талон, немесе патент негізінде салық заңнамасына сәйкес арнайы салық режимі қолданатын жеке кәсіпкерлер (жылдық табысы 200-айлық ең төменгі жалақы мөлшерінен аспайтын) бухгалтерлік есепті жүргізу мен қаржылық есептілікті жүзеге асыруға құқылы. Шаруа (фермер) қожалықтары және салық заңнамасына сәйкес арнайы салық режимін қолданылатын ауылшаруашылығы өнімдерін өндіретін заңды тұлғалар бұған дейін қаржылық есептілікті жасамайтын. Осы заңға сәйкес шаруа (фермер) қожалықтары қаржылық есептілікті қаржылық есептіліктің ұлттық стандарттына (ҰҚЕС) сәйкес жасауға міндетті [4].

Қазақстан Республикасының аумағында және оның шегінен тыс жерлерде алынған (іалынуға жататын) табыстардың барлық түрлерінен тұратын салық кезеңі ішіндегі табыс патент немесе оңайлатылған декларация негізінде арнаулы салық режимін қолданатын салық төлеушілер үшін салық салу объектісі болып табылады. Арнайы салықтық режимнің күші келесідей қызмет түрлеріне қолданбайды:

- акциздік өнімдерді өндіру;
- кеңес беру, қаржылық, бухгалтерлік қызметтер;
- мұнай өнімдерін сату;
- шыны ыдыстарды жинау және қабылдау;
- қойнауларды пайдалану.

Арнаулы салық режимінде салықты төлеу 2 тәсіл бойынша жүзеге асырылады:

- патент бойынша (егер де жалғыз өзі жұмыс жасаса)
- оңайлатылған декларация бойынша (жалдамалы жұмысшылар пайдаланса)

Патент негізіндегі арнаулы салық режимін келесідей талаптарға сай келетін: 1) қызметкерлердің еңбегін пайдаланбайтын; 2) жеке кәсіпкерлік нысанындағы қызметті жүзеге асыратын; 3) салық кезеңіндегі табысы тиісті қаржы жылына арналған республикалық бюджет туралы заңда белгіленген ең төменгі жалақының 200 еселенген мөлшерінен аспайтын дара кәсіпкерлер қолданады.

Оңайлатылған декларация негізіндегі арнаулы салық режимі мынадай шарттарға сай келетін шағын бизнес субъектілері тапсырады: 1) дара кәсіпкерлер: дара кәсіпкердің өзін қоса алғанда, қызметкерлердің шекті орташа тізімдік саны салық кезеңі ішінде жиырма бес адам болса; салық кезеңі ішінде шекті табысы 10 000,0 мың теңгені құраса; 2) заңды тұлғалар үшін: қызметкерлердің шекті орташа тізімдік саны салық кезеңі ішінде елу адам болса; салық кезеңі ішінде шекті табысы 25 000,0 мың теңгені құраса, оңайлатылған декларация негізіндегі арнаулы салық режимін қолданады.

Шаруа немесе фермер қожалықтары белгіленген арнаулы салық режимін немесе жалпыға бірдей белгіленген тәртіпті дербес таңдауға құқылы. 2. Шаруа немесе фермер қожалықтары үшін арнаулы салық режимі бірыңғай жер салығын төлеу негізінде бюджетпен есеп айырысудың ерекше тәртібін көздейді және акцизделетін өнімдерді өндіру, қайта өңдеу және өткізу жөніндегі қызметті қоспағанда, ауыл шаруашылығы өнімдерін өндіру, өзі өндірген ауыл шаруашылығы өнімдерін қайта өңдеу және оны өткізу жөніндегі шаруа немесе фермер қожалықтарының қызметіне қолданылады. 3. Шаруа немесе фермер қожалықтары үшін арнаулы салық режимі қолданылмайтын қызмет түрлерін жүзеге асырған кезде, бірыңғай жер салығын төлеушілер кірістер мен шығыстардың, мүліктің бөлек есебін жүргізуге және белгіленген тәртіппен көрсетілген қызмет түрлері бойынша тиісті салық пен бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдерді есептеуді және төлеуді жүргізуге міндетті.

Қазақстанда кәсіпкерліктің дамуына негізгі кері әсерін тигізуші факторы ретінде жоғарғы салықтық жүктелім танылады. Бұдан басқа ҚР СК тұрақсыздығы, яғни әрдайым СК түзетулер енгізілуде [3].

Салық жүйесін келесідей өзекті сұрақтар бойынша ғылыми негізделіп өңделу керек:

Салықтық мөлшерді қандай көлемде төмендету керектігін, яғни еліміздің экономикалық үдерісінің тиімділігіне және жоғарғы жағымды әлеуметтік және тәжірбиелік әсері;

- Салықтық реттеуші қызметін қатаң бекіту;
- Салық жүйесінің негізгі жетіспеушіліктеріне келесілер жатқызылады:
- Салық заңдылығының тұрақсыздығы;
- Салық салудың жоғарғы мөлшері;
- Салықтық қызметінің іс әрекетіне шағымданудың уақыттық шектеулігі;
- Салықтық қызметкерлерінің біліктілігінің төмендігі;
- Кәсіпкерлер үшін салық заңдылығының кейбір ережелерінің түсініксіздігі.

Жаңадан қабылданған Салық кодексінде салықтық ставкалардың мөлшері төмендесе де, яғни ҚҚС, әлеуметтік салық, корпоративтік табыс салығы, елімізде кейбір мәселелер шешімін таппай келеді [5]. Атап айтқанда көлеңкелі экономика өзінің маңыздылығымен қалып отыр, сонымен қатар Шағын кәсіпорындардың бір бөлігі өздерінің табыстарын көрсетпей, салық төлеуден жалтаруда. Аталған мәселелерді шешу жолдарын ұсынар болсам:

- Салықтардың көлемі мен міндетті төлемдерді азайту;
- ҚҚС ставкасын 8-10% дейін төмендету;
- Жаңадан ашылған отандық өнімдерді өндіретін кәсіпорындарды салық төлеуден бес жыл көлеміне дейін босату;
- Салық заңдылығының кез келген заңды және жеке тұлғалар үшін түсінікті болуы;
- Салықтық төлемдер санын мейілінше қысқарту;
- Салықтық тексерулердің жиілігін болдырмау [6].

Шағын бизнесті дамыту барысында салықтық ставкалар мен салық заңнамалары үлкен кедергі болып табылады. Ал, салық мәселесін шешу арқылы шағын бизнестің дамуына демеу беруге болады. Ал яғни, кәсіпкерлер өз кәсібінде мемлекет барлық проблемаларын шешіп беруін күтпей, өзін бизнесте сынап көруге, елде жасалып жатқан экономикалық өзгерістерге толыққанды қатысушыға айналуына жағдай туғызуымыз керек. Себебі бүгінгі күннің міндеті - ұсақ кәсіпорындар мен жеке кәсіпкерлерді орта деңгейге көшіру үшін жағдай және алғышарттар қалыптастыру.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. А.Қ.Шарипов «Салық есебі». Оқу құралы. - Алматы: Экономика, 2009 ж.- б.127-134
2. «Салықтар және өзге бюджетке міндетті төлемдер туралы» ҚР кодексі (Салық кодексі) ҚРЗ 10.12.2011 №99-ІҮ (01.01.2022 ж. жағдай бойынша). Баспа үй «Бико», Алматы - 2022 ж.
3. 2007 жылғы 28 ақпандағы №234-111 ҚР-ң «Бухгалтерлік есеп және қарғылық есеп беру туралы» Заңы
4. Нұрақым Райхан «Шағын кәсіпкерлік: кеше мен бүгін» // Ақиқат №5 – 199- 205 б.
5. «Шағын кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдау туралы» Қазақстан Республикасының Заңы
6. Қарабаева Қ., Тлеубергенова М. «Қазақстан Республикасында шағын бизнесті дамыту»-2015 ж.-244-251 б.